

М. В. Ендреш

Лемеші

ЛЕМЕШІ – село Козелецького району Чернігівської області. Лемешів. сільс. раді підпорядк. села Боярівка, Горбачі, Песоцьке, Шалойки, Шапиhi та Шуляки. Знаходиться за 62 км від обл. центру, за 8 км від райцентру та за 48 км від залізнич. ст. Бобровиця. Площа 5,02 км². За переписом насел. 2001, проживали 622, станом на 2015 – 540 осіб; переважно українці. Через село проходить автошлях С.-Петербург–Чернігів–Київ–Одеса. Офіц. датую заснування вважають 1709, коли тут у незамож. козац. сім'ї Григорія та Наталії Розумів народився майбут. граф, генерал-фельдмаршал, фаворит імператриці Рос. імперії Єлизавети Петрівни – Олексій Розумовський. Тривалий час ця подія, яка засвідчена документально, вважалася першою згадкою про село. Пізніше віднайдено запис про Л. у перепис. книзі Малорос. приказу 1666. Молодший брат Олексія – Кирило – також народився у цьому селі та здобув титул графа і звання генерал-фельдмаршала, а також був президентом С.-Петербур. АН (1746–98) й остан. гетьманом Лівобереж. України (1750–64). 1755–60 на замовлення та коштом Олексія Розумовського над могилою його батька зведено в стилі бароко з елементами класицизму Трьохсвятител. церкву (нині пам'ятка архітектури нац. значення, діє реліг. громада УПЦ МП). Її назвали на честь трьох святителів – Григорія Богослова, Василія Великого та Іоанна Златоуста. За версіями дослідників, її спроектували або А. Квасов, або С. Карін, або І. Григорович-Барський, будівництвом керувала Наталія Розум. Храм мурований, тетранконхового типу – з квадрат. основою і напівкруглими апсидами з чотирьох боків; будівлю вінчає велика баня на циліндрич. барабані з глухим ліхтариком. 1760 встановлено чотириярус. іконостас у стилі рококо (не зберігся); у ньому були ікони, виконані художником А. Воскобойниковим. 1865 за проектом А. Куцевича прибудовано зх. притвор із дзвіницею, при цьому розібрано зх. конху. 1913–14 на запрошення правнука Кирила Розумовського – Каміля – та замовлення Рос. археол. товариства над реставрацією первіс. іконостаса та інтер'єру працювали видатні укр. митці Михайло Бойчук, його дружина Софія Налепинська-Бойчук та молодший брат і учень Тимофій Бойчук (через поч. 1-ї світової війни роботи не завершені). У рад. час у храмі розмістили склад міндобрив, церк. іконостас і розписи Бойчуків знищили. Оскільки церква розміщена біля автошляху, яким мали нести олімп. вогонь, 1974 розпочато її капітал. реставрування (повністю завершено 1982). У сх. апсиді збереглися фрагменти олій. розпису 18–19 ст. У храмі знаходиться ікона Трьох Святителів, подарована нащадками Розумовських,

які приїжджали на свою істор. батьківщину після проголошення незалежності України. До 1782 – село Козелец. сотні Київ. полку; у 19 – на поч. 20 ст. – Козелец. волості, 1782–1923 – Козелец. пов., 1802–1925 – Черніг. губ.; 1923–30 – Ніжин. округи; від 1923 – Козелец. р-ну, від 1932 – Черніг. обл. Жит. брали участь у козац.-селян. повстаннях 1630-х рр. і Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. 1866 нараховувалося 49 дворів, проживали 174 особи, 1897 – відповідно 97 і 535. У ході воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. Жит. потерпали від голодомору 1932–33 (кількість встановлених жертв у Л. – 64, у Шуляках – 61, у Песоцькому – 24, у Горбачах – 13, у Боярівці – 9, у Шаписі – 4, у Шалойках – 1), зазнали сталін. репресій. Від вересня 1941 до вересня 1943 – під нім.-фашист. окупацією. 1989 проживали 487 осіб. Нині у Л. – навч.-вихов. комплекс «школа-дитсадок»; Будинок культури, б-ка; фельдшер.-акушер. пункт. Здобув популярність фольклор. ансамбль «Джерело». Збереглася також будівля колиш. земської школи у стилі укр. модерну, зведена 1909–10 на кошти Каміля Розумовського за проектом І. Якубовича в пам'ять про Наталію Розум (нині пам'ятка архітектури місц. значення). Її збудували на місці, де на поч. 18 ст. стояла хата Розумів. Встановлено пам'ятний знак воїнам-визволителям (на брат. могилі) та обеліск Слави воїнам-землякам, які загинули під час 2-ї світової війни. Серед видат. уродженців – історик М. Стрішенець (Л.), письменник, перекладач В. Іванина (Шапихи). У Л. також містилася родова усипальниця черніг. гілки русько-литов., польс., укр. і рос. шляхет.-дворян. роду Богомольців, з якої походять патофізіолог, академік АН УРСР (1930–46 – її президент), АН СРСР, АМН СРСР Олександр, його син – патофізіолог, чл.-кор. АН УРСР Олег, правнучка – лікар-дерматолог Ольга Богомольці.

Рекомендована література

1. Васильчиков А. Л. Семейство Разумовских. Москва, 1869;
2. Горностаев Ф. Трехсвятительская церковь в Лемешах // Тр. 14-го археол. създа в Чернигове 1908. Москва, 1911. Т. 3;
3. Опис землі Козелецької: (наук.-популярне дослідж. з минувшини рідного краю). К., 2011.

Бібліографічний опис:

Лемеші / М. В. Ендреш // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-54165>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).